

**НОННА КОПИСТЯНСЬКА
У КОЛІ ВЧИТЕЛІВ ТА УЧНІВ, КОЛЕГ І ДРУЗІВ:
ДО 80-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ**

У процесі роботи над 2-м виданням персонального бібліографічного покажчика доктора філологічних наук, професора кафедри світової літератури, заслуженого професора Львівського національного університету ім. І.Франка Нонни Копистянської я мала приємну нагоду ближче познайомитися з масивом друкованих документів, що формують приватну колекцію вченої. Численними серед них є видання з дарчими надписами, які допомагають окреслити коло близьких друзів, добрих знайомих, видатних науковців, авторитетних колег і вдячних учнів. Огляд і аналіз цих зразків малого жанру, їхня форма і зміст розкривають багато цікавих деталей з життя і творчості як авторів, так і адресата, засвідчують їх взаємостосунки. Вони також, на думку одного із рецензентів цього видання д-ра філологічних наук Любомира Сеніка, “ілюструють надзвичайно широкі культурно-наукові зв'язки вченої з письменниками, науковцями, відомими діячами науки і культури”.

Результатом опрацювання цих матеріалів як важливого штриха до біобібліографічного портрету проф. Копистянської став “Покажчик видань з дарчими надписами в бібліотеці вченої”, поміщений додатком у 2-му доповненому і переробленому виданні біобібліографічного довідника Н.Копистянської, який видала Наукова бібліотека ЛНУ ім. І. Франка до 80-літнього ювілею професора числом 15 у серії “Українська біобібліографія”¹.

“Покажчик” містить майже 190 видань з автографами людей, по-різному пов'язаних з Нонною Хомівною, і, звичайно, не охоплює всіх наявних у бібліотеці вченої книжок та публікацій з дарчими надписами. Тому їх неможливо проаналізувати в рамках одного повідомлення. З огляду на це ми вважали за доцільне відійти від використаної у покажчику систематизації за сферами діяльності тих, хто підписував і дарував ці видання – науковці, письменники, перекладачі, друзі, і зупинитися на розгляді окремої, однієї з важливих тематичних ліній у науковій діяльності автора персоналії – ольбрахтознавчій як такій, що допоможе реконструювати входження вченої у велику науку, розкрити характер її наукових пошуків, спілкувань, співпраці.

Одразу хочу зазначити, що через брак матеріалів у 50-х роках ольбрахтознавча лінія особливо інтенсивно почала розвиватися після успішного захисту Н.Копистянською в 1955 р. кандидатської дисертації “Закарпатська Україна в творчості Івана Ольбрахта”. Вона реалізувалась у двох напрямх: перший з них пов'язаний з міжвоєнною чеською прозою та місцем в ній Ольбрахта (1882–1952), він також охоплював творчість багатьох письменників та науковців; другий – це тема Закарпаття того періоду, тобто складний для регіону комплекс економічних, суспільно-політичних, культурних, етнографічних проблем, і представлення їх у чеській літературі.

Коло цих питань, яке на той час становило основу наукових зацікавлень вченої, окрім пошуку джерельних даних та опрацювання архівних матеріалів, давало можли-

¹ Нонна Копистянська. Біобібліографічний покажчик / Уклад. М. Кривенко. – 2-ге вид., доповн. і переробл. Львів, 2004.

вість виходити на широкі зв'язки та знайомства з людьми, пов'язаними з Ольбрахтом дружніми відносинами чи подібністю проблематики і тематики.

На шляху прагматичного пошуку матеріалів молода дослідниця спілкувалася з письменниками, науковцями, ученими, які радо ділилися з нею своїми розвідками, спогадами, листами, книгами. Завдяки такій допомозі, вона отримала безпосередній доступ до багатьох цінних матеріалів, передусім, можливість увияти собі всі ці обставини живо та багатогранно, оскільки кожен подавав їх по-своєму.

У цьому контексті хронологічно першим є дарчий надпис на книзі Ольбрахта "Микола Шугай, розбійник" у перекладі Степана Масляка (1895–1960), яка вийшла у 1952 р. і була подарована автором перекладу тоді ще Нонні Савчук. Дослідниця горда тим, що отримала її однією з перших.

Цей переклад, як і переклад роману Я. Гашека "Пригоди бравого вояка Швейка", вважається шедевром і нині. Масляк тривалий час перебував у Чехословаччині, був добре обізнаний з мистецьким середовищем та культурним життям міжвоєнного періоду, особисто знав Івана Ольбрахта, досконало володів чеською й українською мовами. Він зберіг і відтворив тонкощі, характерні для Ольбрахтового письма. Переклад Масляка, як і важливі відомості, якими він володів на той час єдиний у Львові, відіграли вирішальну роль у подальших наукових пошуках Н.Копистянської. Дослідниця і перекладач надіслали Ольбрахту листа із запитаннями та переклад роману. Під час першого приїзду до Чехії у 1960 р. Нонна Хомівна побачила свого листа на робочому столі кабінету вілли в Крчі, де протягом восьми років все залишалося таким, як за життя письменника. З уст пані Ольбрахтової довідалася, що її лист виявився останнім, який він отримав, прочитав, та, на жаль, вже не встиг дати відповіді. Дружина Ольбрахта Ярослава і донька Іванка підписали та подарували їй декілька його книжок від імені Івана Ольбрахта.

На шляху пізнання творчості цього письменника та вивчення культурно-літературних зв'язків українського і чеського народів доля дарувала Н.Копистянській зустріч із ще одним талановитим перекладачем творів чеських письменників, у тому числі Ольбрахта – Семеном Паньком. Результатом їхньої співпраці стала післямова Н.Копистянської до його перекладу збірки творів Ольбрахта, яка складається з двох оповідань і повісті "Сумні очі Ганни Караджичевої". Однойменну назву отримала і вся збірка, подарована перекладачем дослідниці з таким надписом: "Вельмишановній Нонні Хомівні Копистянській – відомій богемістці з щирим побажанням подальших успіхів у справі слов'янського єднання. Від усього серця зичу Вам міцного здоров'я та всякого добра і щастя в Новому році. Перекладач цієї книжки авторові післямови (Підпис) Грудень, 1973, Ужгород".

Цілком зрозуміло, що коло людей, з якими у Н.Копистянської склалися дружні стосунки, не обмежується тими, хто дарував їй книжки з автографами. У вченої багато друзів, чіх книг вона немає (зокрема, відомий чеський прозаїк Іржі Марек).

У бібліотеці Нонни Хомівни чимало книжок, подарованих без дарчих надписів. Серед них – праця директора інституту славистики університету в Берні, проф. Я.П.Льохера, з яким вчену теж "звів" Іван Ольбрахт. А було це так: на XII з'їзді славистів у 1993 р. в Братиславі він побачив на українському стенді монографію Н.Копистянської про чеського письменника і зацікавився книжкою та її автором, оскільки сам мав доповідь про Ольбрахта. Результатом їхнього знайомства стало запрошення вченої у квітні 1994 р. приїхати в Берн (Швейцарія) прочитати три лекції, серед яких була лекція "Авторський час у творчості Івана Ольбрахта". Цікаво, що матеріалом для другої лекції, за ба-

жанням Я.П.Льохера, послужила проза І.Франка. А третя була присвячена часо-просторовим новаціям К. Чапека.

Не всі свої праці підписували друзі Н.Копистянської. Зокрема, особою, з якою у вченої склалися товариські стосунки і яка надавала наукову допомогу Нонні Хомівні, був Рудольф Гавел – науковий працівник Інституту чеської літератури АН ЧССР, літературознавець, з яким дослідницю познайомив Ян Мукаржовський у 1958 р. в Москві на з'їзді славістів, де вона була разом з О.Чичеріним. У “Покажчику” вміщено лише три видання з автографом цього вченого, який був упорядником та видавцем вже опублікованих і ще не відомих за життя письменника творів Ольбрахта, хоча Рудольф Гавел подарував Н.Копистянській чимало книжок і матеріалів, серед яких і власне дослідження творчості чеського письменника. Завдяки Р.Гавелу дослідниця мала можливість вперше в 1965 р. здійснити поїздку по рідних місцях Ольбрахта, зокрема, побувати в місті Семілі, де народився письменник, а також у Підкрконоському селі Станов, звідки родом його батько, також відомий письменник Антал Шашек.

У поїздках по родинних місцях Ольбрахта Н.Копистянську неодноразово супроводжував учитель за професією, бібліограф, бібліофіл, колекціонер, краєзнавець з Семіл, справжній літописець свого краю Рудольф Глава – людина надзвичайно ерудована, який зібрав унікальні колекції фотографій та різноманітних матеріалів. Жодна виставка чи культурологічний захід у краї не обходилися без його допомоги.

У своїй книзі “Иван Ольбрахт – человек, писатель, публицист” вчена зазначає: “Новыми сведениями обогатили меня... беседы и многолетняя переписка с семильским библиофилом, автором городской хроники Р.Главою, показавшим мне все места действия ранних произведений писателя и рассказавшим много интересных подробностей о городе и жизни семьи Земанов”² (справжнє прізвище Івана Ольбрахта Каміл Земан).

Яскравим прикладом того, наскільки важливо для дослідника добре не лише орієнтуватися у творчості письменника, а й бути обізнаним зі звичаями та характерними особливостями його доби, можна вважати ось такий випадок, що трапився з дослідницею: аналізуючи роман “Тюрма найтемніша”, вона ніяк не могла зрозуміти той епізод, коли комісар звільнив службовця за те, що останній з’їдав старі печатки. Н.Копистянська переглянула декілька видань цього твору, сподіваючись виявити помилку. І лише під час нової зустрічі з Р.Главою в Семілах вона дізналась від нього, що печатки того часу виготовлялись із тіста, і голодна людина їх просто з’їдала.

З особливим захопленням згадує вчена перебування в гостях у Р.Глави. Вона була приємно вражена величезною кількістю чітко систематизованих і паспортизованих ним матеріалів, в яких він вільно орієнтувався. Знаючи про наукові зацікавлення Н.Копистянської, він подарував тоді їй книжку та вирізки з газет і журналів про Закарпаття. Загалом у бібліотеці вченої зберігається чимало друків про Закарпаття, Україну та навіть Львів, надісланих свого часу Р.Главою. Серед них – вирізка, датована 1844 роком, з журналу “Květy” з його автографом.

На ім’я ще одного чеського науковця натрапляємо у виданнях, які зберігаються у бібліотеці вченої і продовжують ольбрахтознавчу лінію. Йдеться про літературознавця Їржі Опеліка, який на час їх першого знайомства працював в Інституті чеської літератури і разом з Р.Гавелом упорядковував словник чеських письменників. Ця праця, з автографами редакторів, постійно прислужувалась ученій в її наукових пошуках.

Тоді ж Опелік готував велику статтю про Ольбрахта до академічного видання “Історія чеської літератури”. Йому вдалося в 60-х роках побувати на Закарпатті, в

² *Копытянская Н.Ф.* Иван Ольбрахт – человек, писатель, публицист. Львов, 1991. С.6.

Ужгороді, де познайомився з сім'єю Леоніда і Єлизавети Гошовських, які з 10-х років були друзями Ольбрахта, зробив копії деяких листів письменника до Є.Гошовської й опублікував їх. Повну добірку листів до закарпатських друзів – А.Устиянович та сім'ї Гошовських – Нонна Копистянська опрацювала, переклала й опублікувала у науковому збірнику “Українське слов'янознавство” (1971, вип. 5.) Коментарі до них написав В. Гошовський.

Ї.Опелік побував і в Колочаві, розмовляв з дочкою Шугая Анною, його вдовою Ержікою, записав скарги останньої на те, що вона не отримує пенсії і живе у злиднях. Ці факти, наведені у його статті “Шість годин в Колочаві” (Literarni noviny. 1965. №2 (9.01), хоч і викликали незадоволення у “верхах”, все ж сприяли призначенню вдові пенсії.

Нонна Хомівна особливо вдячна Ї.Опеліку за матеріали, виписані ним з жандармських газет, що зберігались у спецфонді, а отже, були не доступні для неї. Завдяки цій цінній інформації дослідниця змогла опісля суттєво доповнити картину боротьби, що велася навколо роману “Микола Шугай, розбійник”, і відтворити її у своїй статті.

У вдячній пам'яті Н.Копистянської живе Олдржіх Кралік (1907–1975) – професор університету в Оломоуці, викладач історії чеської літератури, видатний учений відомий у Чехії і поза її межами, який займався історією літератури (досліджував творчість письменників, що цікавили і дослідницю, зокрема, В.Ванчури, К.Чапека, Ї.Волькера, Івана Ольбрахта та ін.). О.Кралік був представником структуралізму в чеському літературознавстві і мав особливий підхід до аналізу та інтерпретації художнього твору. Зокрема, він прослідкував зміни у тексті переробленого і тричі перевиданого (у 1911, 1926, 1938 рр.) оповідання Ольбрахта “Брат Жак”. Саме це дослідження з автографом дослідника зберігається у бібліотеці Н. Копистянської і навіває на неї сумні спогади: “Знайомству з О.Краліком, – згадує вчена, – я завдячую знову ж таки Р.Гавелу і його колезі Ї. Опеліку, учневі О. Краліка. Назавжди запам'яталась мені остання зустріч з О.Краліком у 1975 р. в його помешканні в Оломоуці, Моравії – краї Ї.Волькера (поета, про якого я писала дипломну роботу) та іншими відомими письменниками. На стіні висіла велика картина з пейзажем Святого Копечека, місцевості, з якою пов'язане життя Ї. Волькера, де напередодні я побувала, про що й сказала О.Краліку. Він, зітхнувши, мовив: “Справді мальовнича місцевість. Давно я там не бував”. Через декілька днів, повернувшись додому, я отримала сумну звістку, що О.Кралік раптово помер в автобусі по дорозі до Святого Копечека. Кожного разу при згадці про цього відомого вченого докоряю собі, що тоді повела з ним розмову про цю місцевість”. Потім Н. Копистянська ще неодноразово зустрічалася з О.Краліком, але вже на інтелектуальному рівні, коли на міжнародних з'їздах славістів та 1-му конгресі світової літературознавчої богемістики у Празі в 1995 р. слухала виступи про цю колоритну і доволі суперечливу постать. Адже О.Кралік належить до тих учених, які вносять неспокій, завжди викликають полеміку, прагнення доводити, заперечувати.

З особливим хвилюванням розповідає вчена про неординарну і в той же час трагічну постать у чеській літературі – про Карела Нового (1890–1980), з яким її познайомив Рудольф Гавел. Безпосереднім стимулом до зацікавлення Н.Копистянської цим чеським письменником був знову ж таки Ольбрахт та Закарпаття. Адже К.Новий разом з Іваном Ольбрахтом та В. Ванчуруо працювали у 1933 р. у с.Колочава над створенням фільму про Закарпаття “Невірна Марійка” – “сміливим експериментом, де грали не професійні актори, а закарпатці самих себе”³. Коли Н.Копистянська була

³ Сучасні чеські письменники: Зб. літ. портр. Київ, 1985. С.258.

в 1960 р. в Празі, дуже хотіла подивитись цей фільм. Тим більше, що те, що розповідав їй С.Масляк, який бачив фільм у 1934 р. (він демонструвався тоді у Празі лише два тижні), розходилося зі сценарієм Ольбрахта. Фільм вважався втраченим. “Однак стараннями проф. Франтішка Буріянека”, – зазначає вчена у своїй оповіді “Моє життя у спогадах і роздумах”, – “його віднайшли і спеціально для мене показали в порожньому кінотеатрі. Пізніше чехи подарували копію фільму закарпатцям, і так трапилося, що я могла його знову подивитись, правда, вже з певними купюрами”⁴.

У бібліотеці вченої є чотири книжки з автографом Ф.Буріянека, які вчений подарував Нонні Хомівні протягом наступних десятиріч знайомства з нею.

Як свідчать фотографії з письменником та його родиною, що зберігаються в архіві вченої, Н.Копистянська декілька разів бувала у К.Нового на дачі Худлаз, в Бенешовському краї. Про дружнє ставлення письменника до дослідниці свідчить надпис на першій з подарованих книг, де автор запрошує її і надалі приїжджати в Худлаз. У ході зустрічей з К.Новим Н.Копистянська почерпнула багату інформацію про Бенешовський край, про суспільні події, які відбувалися там до і після Першої світової війни (адже в цій місцевості знаходиться мисливський замок Фердінанда, вбивство якого стало приводом до її початку); про письменників з повною характеристикою їхньої доби, зокрема, про Ольбрахта. Тоді, звісно, мала можливість пізнати і творчість самого Карела Нового. Вона звернулась до деяких його творів в розділі про баладну прозу у своїй монографії “Жанрові модифікації в чеській літературі” (1978), а також підготувала ґрунтовну розвідку про всю творчість К.Нового “Співець людської весни”, поміщену у збірнику літературних портретів “Сучасні чеські письменники” (1985). Адже до того часу ніхто в колишньому Радянському Союзі, окрім проф. Р.Кузнецової – відомої вченої з Москви, докладніше не займався вивченням творчого доробку цього неординарного чеського письменника.

Гортаючи сторінки видання Ліди Шпачкової про Ст.К.Ноймана* (1875–1947), поруч з яким вона була останні двадцять років його життя, під назвою “Такий був” з дарчим надписом письменниці, в якому висловлені слова дружби і приязні, адресовані дослідниці, Н.Копистянська повертається спогадами у далекий 1960 р., яким датований цей автограф, згадуючи: “Перший мій приїзд до Чехії у “літню школу” був важливим і плідним. Тоді доля дарувала мені зустрічі з трьома жінками – дружинами відомих чеських письменників, на жаль, на той час уже вдовами. Про пані Ольбрахтову вже згадувалось раніше. Дружина поета Вітезслава Незвала, популярного свого часу і в Україні, подарувала мені платівку із записом виступів Незвала з власною поезією, а також показала фотографії, книжки і картини, написані поетом, серед яких портрет Ї.Волькера. Якось увечері пані Незвалова повела нас до шинку, який славився тим, що його відвідував Я.Гашек. Іншим разом ми переглянули виставу “Манон Леско”, своєрідну незвалівську творчу переробку повісті Антуана Франсуа Прево”.

“З чого почалось знайомство з Лідєю Шпачковою, – продовжує спогади Нонна Хомівна, – жінкою освіченою, інтелігентною, яка займалася перекладами, бо добре знала мови, зокрема, англійську, – не пам’ятаю. Але відразу відчула до неї особливу приязнь і повагу. Вона була для Ст.К.Ноймана, як він її називав у своїх нарисах із Закарпаття, доброю приятелькою. Спілкуючись з нею у Празі, я дізналася про їхні спільні з Нойманом поїздки в Закарпаття, про його творчість, пов’язану з цим краєм. Адже у нього є глибокі статті та дві збірки подорожніх нарисів на закарпатську тему”.

⁴ Нонна Копистянська: Біобібліографічний покажчик.

* У нас його прізвище звучить як Нейман.

Ліда Шпачкова не лише багато розповіла дослідниці про особистість, поведінку, творчість, морально-етичні позиції, яких дотримувався Нойман, а й повела її в родину Ноймана від першого шлюбу – познайомила з його дочкою та онуком, також Станіславом, відомим на той час письменником та публіцистом, показала будинок, в якому впродовж багатьох років жив Нойман.

Результатом цієї зустрічі та детальнішого ознайомлення з творчістю Ноймана стала доповідь Н.Копистянської “Ст.К.Нейман про Закарпаття”, виголошена на Четвертій міжвузівській республіканській славистичній конференції в Одесі в 1961 р., а також розвідка “Статті Ст.К.Неймана про Закарпаття у чеській літературі” (“Українське слов’янознавство”. 1975. Вип. 11).

Інколи, одне цікаве знайомство сприяє іншому, не менш цікавому спілкуванню. У науковому житті Н.Копистянської такою була зустріч дослідниці, організована Лідою Шпачковою, з її другим чоловіком – музикознавцем, літературознавцем і письменником Густавом Яноухом. Він у 1920 р. зустрічався з Ф.Кафкою і записав розмови з ним, які є цінним джерелом для дослідників і нині. Як тонкий знавець літературної, мистецької, історичної Праги Г.Яноух підготував і видав альбом “Прага Франца Кафки”, з яким мала нагоду ознайомитись Н.Копистянська під час її приїзду в Чехію у 1965 р. Окрім альбому, Г.Яноух видав книжку “Празькі зустрічі”, яка містить спогади про зустрічі в кав’ярнях, винарнях з Кафкою, Нойманом, Гашеком, Ервіном Кішом, а також багатьма не відомими, проте колоритними постатями для загальної характеристики Праги тих часів. Згадуються Нонні Хомівні і прогулянки з Г.Яноухом вулицями цього старовинного міста.

Отож, під впливом спогадів, викликаних спільним переглядом видань з дарчими надписами у власній бібліотеці, вчена утвердилася в думці, що належить до людей щасливих. Бо упродовж майже 50-ти років займалася улюбленою справою, що приносила велике задоволення, а через спілкування з багатьма цікавими і добрими людьми, з якими зводила доля і наука, отримувала духовне збагачення.

За роки науково-педагогічної діяльності професор Нонна Хомівна Копистянська виховала цілу плеяду послідовників, створила свою школу. І нині вона радо ділиться з молоддю своїм життєвим досвідом, згідно з якими, результативність написання наукової роботи залежить не стільки від прагматичного пошуку потрібних матеріалів, скільки від людей, знайомство з якими залишає свій вагомий відбиток не лише на професійній кар’єрі, а й усьому подальшому житті.

Маргарита КРИВЕНКО

науковий співробітник Львівської наукової бібліотеки
ім. В.Стефаника НАН України